

GYVIEJI ARCHYVAI

Budėje lietuvių raštijos aušroje

Vasario 21 d. (šiandien) 17 val. Varėnos viešojoje bibliotekoje – literatūros ir muzikos kompozicija „Budėje lietuvių raštijos aušroje: Stanislovas Rapolionis, Mykolas Lietuvis“. Atlikėjai: skaitovas Juozas Šalkauskas, solistai Aušra Liutkutė (sopranas), Rolandas Vilkevičius (baritonas), literatas Juozas Žitkauskas. Renginys dedikuojamas Tarptautinei gimtosios kalbos dienai

Nuotr. iš kairės: Rolandas Vilkevičius, Juozas Žitkauskas, Aušra Liutkutė, Juozas Šalkauskas

Stanislovas Rapolionis – vienas pirmųjų giesmių vertėjų į lietuvių kalbą, gimė apie 1485-1486 m. Rapolionių k., tuometiniame Eišiškių valsčiuje. Mokėsi Krokuvos ir Vitenburgo universitetuose. Nuo 1544 m. buvo Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius. Draugavo su Martynu Mažvydu. Pastarojo sudarytame giesmyne išspausdinta viena S. Rapolionio giesmė. Spėjama, kad jis išvertė ir daugiau M. Mažvydo „Katekizmo“ bei „Giesmyno“ giesmių. Pasak amžininkų, S. Rapolionis buvo vienas šviesiausių ir labiausiai išsilavinusių to laiko žmonių. Tą liudija ir epitafija, iškalta jo antkapėje – „Čia palaidotas didis vyras, lietuvių tautos garbė.“

Mykolas Lietuvis, gyvenęs XVI amžiuje. Tai – nuo Maišiagalos kilęs bajoras Vaclovas Mikolajaitis (1490-1560). Nuo 1522 m. minimas kaip notaras. Apie 1526-uosius pradėjo tarnauti Albertui Goštautui. 1528 m. ir nuo 1534 metų iki mirties buvo didžiojo kunigaikščio kanceliarijos sekretorius. 1537 ir 1555-1556 m. buvo LDK pasiuntinys Maskvoje, 1543 – Kryme. Svarbiausias Mykolo Lietuvio veikalas, pasiekęs mus, lotyniškai parašytas traktatas „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, dedikuotas Žygimantui Augustui, kurio išlikę 10 fragmentų, ir 1615 m. atspausdintas Bazelyje. Veikalas Lietuvoje išleistas 1966 m.

Renginį remia Lietuvos kultūros taryba ir Kultūros ministerija.

Daiva ARMONIENĖ

Varėnos viešosios bibliotekos metodininkė

„Misijos Sibiras“ atstovė viešėjo Valkininkuose

„Misija Sibiras“ – Lietuvos jaunimo pilietiško ir patriotiško ugdymo projektas, kurį rengia labdaros ir paramos fondas „Jauniems“

Nuo „Misija Sibiras“ pradžios surengta vienuolika ekspedicijų į lietuvių tremties ir įkalinimo vietas Rusijoje, Kazachstane ir Tadžikistane. Jaunimo ekspedicijos sutarkė apie 90 lietuviškų kapinių, susitiko ir aplankė Sibire gyvenančius lietuvius. Grįžę „Misija Sibiras“ dalyviai surengė virš aštuonių šimtų projekto pristatymų Lietuvos ugdymo ir kultūros įstaigose.

Vienas iš tokių renginių vasario 4 dieną vyko ir Valkininkų kultūros centre. Jo metu ekspedicijos dalyvė Airida Narutė dalijosi šiltu pasakojimu apie nelengvą kelionę į už poliarinio rato esančią Igarką. 1948 metais į šį miestelį atvežta iki 6 tūkst. lietuvių. Čia yra didžiausios lietuvių kapinės Sibire, kur, vietinių teigimu, palaidota mažiausiai 500 žmonių.

Per dvi savaites trukusią ekspediciją šešiolika jaunų žmonių ieškojo tautiečių kapų, tvarkė daugiau kaip hektarą užimančias kapines, kirto medžius, kėlė nuo žemės nuvirtusius kryžius, patys padirbdino devynis tvirtus kryžius iš mau-medžio medienos. Labai norėjo ir stengėsi, kad kryžiai būtų dailūs, tokie, kaip Lietuvos pakelėse, papuošti tautiniais motyvais. Dar prieš išvažiuodami į šią kelionę kryždirbystės paslapčių mokėsi pas meistrą Prienuose.

Airida taip pat papasakojo, koku būdu galima patekti į projektą „Misija Sibiras“ dalyvių atranką, kokie išbandymai laukia.

Jolanta MOLIENĖ

Planuojama atnaujinti Merkinės kryžių kalnelį

Varėnos rajono savivaldybė, siekdama tinkamai įamžinti Dainavos apygardos partizanų atminimą, planuoja atnaujinti ne tik Varėnos kraštui, bet ir visai Lietuvai svarbią teritoriją: Lietuvos partizanų ir jų rėmėjų memorialinį kompleksą – Merkinės kryžių kalnelį

Pokario metais jame buvo palaidota apie kelis šimtus nukankintų ir nužudytų partizanų, ryšininkų, rėmėjų, jiems pagerbti pastatyta arti dviejų šimtų kryžių. Čia kasmet jau nuo 1989 metų vyksta renginiai Lietuvos partizanams ir jų rėmėjams, tremtiniais ir politiniams kaliniams pagerbti. Juose buvo ir yra kalbama apie patirtas ir išmoktas skaudžias istorijos pamokas. Kasmet simboliniai laiko tiltai šioje vietoje suveda gyvuosius ir mirusiuosius kovotojus už Lietuvos laisvę.

Praejusiais metais rajono savivaldybės administracija drauge su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centru paskelbė Dainavos apygardos partizanų atminimo įamžinimo Lietuvos partizanų ir jų rėmėjų memorialiniame komplekse ir jo prieigose idėjas atvirą konkursą. Buvo pateikti du projektai – UAB „AEXN“ projektas „Atminties ratas“ bei architekto Laimio Kaziuonio projektas „Merkinės kryžių kalnelis“.

Projektus vertinusi komisija, sudaryta iš Varėnos rajono savivaldybės administracijos, Kultūros paveldo departamento, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro bei Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcijos specialistų, atsižvelgė į pagrindinius kriterijus – pagarbą kultūros paveldui ir aplinkos apsaugos aspektams, sprendinių funkcionalumą, universalių viešųjų erdvių bei statinių pritaikymo pobūdį bei urbanistinę erdvinę struktūrą kokybę.

Geriausiais konkurso sąlygas atitikusiu bei pirmos vietos laimėtoju buvo išrinktas UAB „AEXN“ projektas „Atminties ratas“.

Varėnos rajono savivaldybės meras Algis Kašėta laimėjusį projektą jau aptarė su jo rengėjais. Šiuo metu svarstoma, iš kokių lėšų jis bus įgyvendintas.

Meras Algis Kašėta pažymi, jog laimėjusio projekto idėja yra labai prasminga ir graži, ji atitinka lūkesčius. Tikimasi, kad įgyvendintas projektas tinkamai įamžins Dainavos apygardos partizanų atminimą.

Siūlomas Merkinės kryžių kalnelio ir jo prieigų atnau-

jinimo projektas užtikrina esamų kultūros vertybių išsaugojimą, neužkerta kelių galimiems archeologiniams ir kitiems tyrimams ateityje tiek pačiame memorialine, tiek ir už jo ribų.

Atsižvelgiant į Merkinės miestelio dydį, į memorialo valstybinę svarbą bei kultūros vertybių pobūdį, projekte siūlomi memorialo tvarkymo principai numato tik minimalios intervencijos bei atminties ženklavimo vietoje atskirais elementais priemones. Jomis (erdvės elementais, takais, faktūromis spalvomis bei kraštovaizdžio priemonėmis) memorialinis kompleksas bus sujungiamas į vientisą visumą, kuri bus integruota į Merkinės viešųjų erdvių sistemą.

Esami Merkinės kryžių kalnelio memorialo elementai – takų sistema, erdvės, koplyčia, koplytstulpiai ir kt. – bus išsaugoti. Koplytėlė ir koplytstulpis siūlo-

ma restauruoti, įrengti apšvietimą, akcentuojant esminius religinius simbolius.

Projektiniame pasiūlyme taip pat numatyta rekonstruoti Dainavos apygardos partizanų muziejaus pastatą, kuriame bus visos būtinosios funkcijos – ekspozicijų salė, nedidelė salė renginiams, edukaciniams užsiėmimams ir kt.

Projektas parengtas taip, kad jį galima realizuoti atskirais etapais, priklausomai nuo išsikeltų prioritetų ir ekonominių galimybių.

Muziejaus pastatas ir jo erdvės gali būti rekonstruojami įgyvendinant atskirą kultūros projektą; Merkinės kryžių kalnelio atskirą erdvės dalių, prieigose paviljono, Atminties alėjos, takų rekonstravimo ir kiti darbai gali būti išskaidyti į mažesnius etapus, kurie netrukdytų visaverčiam erdvės naudojimui.

Rūta AVERKIENĖ

Šnektos įvairovė Varėnos krašte

Varėnos viešojoje bibliotekoje (II aukšte) veikia spaudinių paroda „Šnektos įvairovė Varėnos krašte“, skirta Lietuvių kalbos kultūros metams

Seimas, pabrėždamas moksleivių lietuvių kalbos žinių prastėjimą, vertindamas lietuvių kalbos išskirtinumą bei originalumą ir siekdamas atkreipti dėmesį į lietuvių kalbos, kaip kultūros paveldo, svarbą visuomenei, nusprendė 2017-uosius paskelbti Lietuvių kalbos kultūros metais.

Lietuvių kalba, kaip ir bet kuri kita, yra suskilusi į tarμες. Mūsų kalba pasižymi labai didele tarminė įvairove. O kiek mūsų tarμες yra smulkios šnektų šnektelių! Tai yra neišsėnkamas šaltinis bendrinei kalbai tobulinti, jos žodynui turtinti. Keičiantis mūsų gyvenimui nuolat prireikia vis naujų žodžių iki šiol nebuvusiųs reiškiniams ar daiktams pavadinti. Užuot vartoję svetimų kalbų žodžius, tinkamiausia lietuvišką žodį galime pasirinkti iš didžiulio mūsų tarmių aruodo.

Senieji pietų Dzūkijos kaimai keičiasi ir nyksta. Su jais traukiasi ir šnektos. Ekspozicijos tikslas – pateikti Varėnos krašto šnektos kalbos tekstų pavyzdžių ir žinių apie dzūkų tarμες unikalumą, turtingumą bei grožį. Dzūkų kaimus amžiais skyrė miškai ir pelkės, o kur dar de-

markacinė linija, tarpukariu dalijusi lenkų užimtą Vilniją, o drauge ir pusę Dzūkijos nuo likusios Lietuvos dalies.

Marcinkonių apylinkės įdomios ne tik mokslininkams, muziejininkams, tautosakos rinkėjams, bet ir dialektologams. Apie skambią ir vaizdingą vietinių žmonių šnektą mokslo srities darbuose duomenų yra nedaug. Knyga „Marcinkonių šnektos tekstai“ (2009) bent iš dalies užpildo šią spragą. Stengtasi, kad tekstuose atspindėtų kuo įvairesnių fonetikos, morfologijos, žodžių darybos ir kitų ypatybių, rodančių šnektos archajiškumą ir neišvengiamą kitimą. Nuo XX amžiaus pradžios vyko intensyvus žodžių rinkimas didžiajam „Lietuvių kalbos žodynui“. Į jį pateko ir iš Marcinkonių bei gretimų kaimų užrašyta medžiaga. Savo darbuose šios šnektos pavyzdžių pateikia Kazimieras Būga ir kiti dialektologai, leksikografai.

Zervynų kaimo šnektos fonetika, morfologija, sintaksė ir vardynas aprašyti, remiantis kompleksinėse mokslinėse ekspedicijose surinkta medžiaga, kuri yra išspausdinta leidinyje „Zervynos“ (1964).

Knygoje „Merkinė“ (1970) įdėtas Aloyzo Vidugirio straipsnis „Dainavos šalies žmonių tarμες“, kuriame stengiamasi apžvelgti pačias svarbiausias fonetines ir morfologines šnektos ypatybes ir supažindinti su buitine leksika. Daug Dainavos šalies žodžių yra patekę į literatūrinę kalbą, kurie bene daugiausia V. Krėvės raštų dėka buvo įtraukti į „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ (1954). Knygoje „Merkinė“ taip pat yra įdėtas ir Kazio Eigmino straipsnis „Merkinės apylinkių vietovardžiai“.

Knygoje „Dubičiai“ (1989), taip pat yra straipsniai, apžvelgiantys žmonių šnektą: Aloyzo Vidugirio „Tarmės apžvalga“, Janinos Lipskienės „Vaizdingieji posakiai“, Marytės Razmukaitės „Dubičių apylinkių vardynas“, Kazio Eigmino „Gyvenviečių vardai, kilę iš asmenvardžių“, Kazio Eigmino ir Onos Kunskienės „Vietovardžiai“.

Leidinyje „Panemunių dzūkai“ (1970) išspausdintas A. Vidugirio straipsnis „Svarbesnė pietinės Lietuvos panemunių tarmių bruožai“, Onos Vaškevičiūtės-Zakarauskienės knygoje „Burokaraištis“

(2003) pateikiamas žodynelis – šnekamojoje kalboje vartojami žodžiai, o Dzūkijos nacionalinio parko leidinyje „Kapiniškiai. Rudnia. Dubininkas“ pateikiami naudoti vietovardžiai prie Skroblaus.

Parodoje rasime keletą dzūkų kultūros žurnalo „Dainava“ numerių, kuriuose - Aldonos Paulauskienės straipsnis „Dainavos kraštas, žmonių kalba ir vietovardžiai“ (2002 Nr. 1), Bronio Savukyno - „Jotvingių palikimas Pietų Lietuvoje“ (2004, Nr. 2) ir Gintauto Kibirskio „Vietovardžiai Čepkeliuose“ (2015, Nr. 1).

Parodą papildė Danutės Valentukevičiūtės publikacija „Kabelių ir Ašašnikų šnektos priebalsių ypatumai“ bei literatūra apie žymų kalbininką Janą Karlovičių, gimusį Varėnos rajone, Subartonių kaime. Eksponuojamas Krystynos Rutkowskos straipsnis „Jano Karłowicziaus nuopelnai lietuvių kalbai ir tautosakai“ (Naujoji Romuva, 2001, Nr.3)

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografe